

[...] Men om det verkligen ger stöd för att handla på det sättet, kan jag inte se hur det skulle kunna rättfärdigas att bortse från stödet.”

Om Kagan har rätt är alltså den så omtalade personliga synvinkeln inget hinder för en extrem moral. Inte heller härbärgerar våra subjektiva synvinklar genuina värden som inte får plats i en objektiv bedömning. Och även om så vore, så skulle det fortfarande vara en gåta hur resultatet kan bli friheter snarare än förpliktelser. Kagan konkluderar: “Om moderaten inte kan finna goda argument för att friheter finns, så kanske det beror på att det inte finns några.”

The Limits of Morality är en rik bok. Kagan är klartänkt, sprituell och fantasifull. Ibland är han dock lite pratig och inte alla argumentativa utflykter känns värda att följa. Det kunde ha varit en tunnare bok. Men detta sagt så måste man ändå imponeras. Kagan har tagit ett grepp om något så oformligt som den “vanliga moralen”. Genom att fokusera de två begreppen ‘frihet’ och ‘förbud’ lyckas han hålla den samman så att en stringent kritik har kunnat utvecklas. Detta är delvis ett resultat av att argumentationen ligger på en hög abstraktionsnivå. Kagan undviker systematiskt att precisera de punkter som han inte anser behöver preciseras för att kunna tala generellt om friheter och förbud. Resultatet är, som ofta med abstraktioner, att argumenten får en större räckvidd.

Björn Eriksson

Notiser

I "Notiser" i nr 2, 1991, uppmärksammas ett resonemang i min bok *Vetenskapsfilosofi*. Jag säger där att en konsekvent empirism är självmotsägande (s 94). Frågan är dels vad jag menar, dels om det som jag avser att säga är korrekt.

Jag minns inte exakt vad jag tänkte 1982 när jag skrev boken, men jag tror att det var något i stil med det följande:

Det är fråga om en kategorisk och renodlad empirism, vars huvudtes (E) kan formuleras: All kunskap om den empiriska verkligheten—människorna och naturen—måste grundas på iakttagelser. (Jfr *Vetenskapsfilosofi*, s 91.)

Den form av "självmotsägelse" som kan komma i fråga är det som jag (s 136) kallar "reflexiv inkonsistens". En teori (eller uppfattning) är *reflexivt inkonsistent* om den leder till en motsägelse då den tillämpas på "sig själv", eller snarare på den aktivitet som det innebär att uppställa eller hävda teorin (eller uppfattningen) i fråga. Idag skulle jag hellre säga att den är "reflexivt inkonsistent" om den leder till *nonsens*.

En konsekvent empirist hävdar (E). Jag förutsätter att en sådan empirist gör anspråk på att det hon hävdar är ett uttryck för *kunskap* (om människorna och naturen). Hon hävdar alltså att *empirismen* är grundad på iakttagelser *obesmittande* av "rent tänkande" (förnuftsinsikt, reflexion). Den konsekventa empiristen företräder inte en (kantiansk) kritisk idealism.

Att det är *omöjligt* att grunda *empirismen* på sådana obesmittade iakttagelser det vet den konsekventa empiristen! (Att hon vet det är en "empirisk hypotes", men det gäller åtminstone *intelligenta* empirister, som Hume.) Alltså: när empiristen hävdar sin kunskap om empirismen hävdar hon något som hon samtidigt vet att hon inte kan

veta. Detta är en reflexiv inkonsistens. Kanske bör man inte tala om "själv motsägelse" här, och gör man det är det nog inte "empirismen" som är själv motsägande utan den *konsekventa och intelligentia empiristen*.

Man kan undvika att tala om "inkonsistens" eller "motsägelse". Hegel talade (i en kritik av Kant) om att försöka simma innan man gått i vattnet. Det kan man säga om empiristen snarare än om Kant. Torrsim var ordet, sa Bull!

Detta "torrsim" är i sig inte särskilt intressant. Men observera i alla fall att rationalismen inte omedelbart hamnar i samma knipa som empirismen. Att hävda en rationalistisk kunskapsteori som kunskap grundad på tänkande (och ett förnuftigt bruk av vissa iakttagelser) är inte motsägelsefullt. Därmed inte sagt att man behöver vara empirist eller rationalist.

Notisförfattaren i *Filosofisk tidskrift* menar också att jag "tycks hävda" att man "kan få kunskap om naturen och människorna utan att göra några iakttagelser". Det hävdar jag inte, jag tror nämligen inte att man kan reflektera "utan att göra några iakttagelser".

Om "introspektion" har jag inte talat utan om *reflexion*. När jag skrev om empirismen var jag påverkad av några av Hans Skjervheims uppsatser. Jag kan fortfarande varmt rekommendera "Den egna reflexionen och tolkningen av andra" i *Deltagare och åskådare* (Prisma/Verdandi 1971).

Tillägg om Humes intelligentia empirism: Jag vill hänvisa till sista delen (Section XII) i Humes *An Enquiry Concerning Human Understanding* (jag använder Selby-Biggés utgåva av *Enquiries*, andra uppl), som främst handlar om skepticismen. Alla hänvisningar nedan är till Sect XII.

Först gäller det *filosofins* egen position, *filosofiskt* vetande. Hume säger t ex på ett ställe, i ett argument mot den "naiva realismen" (jag översätter inte citat): "These are the obvious dictates of reason; and no man, who reflects, ever doubted, that the existences, which we consider, when we say, *this house* and *that tree*, are nothing but perceptions in the mind, and fleeting copies or representations of other existences, which remain uniform and independent." (Part I, § 118)

Detta är inte hans slutargument, men det är tydligt att det filosofiska *förnuftet* ("reason") som det visar sig i argumentation och eftertanke har en plats i Humes egna *filosofiska* argument för empirismen—hans empirism är en empirism med modifikationer.

Vidare, *skepticismen*—"Pyrrhonismen"—är omöjlig att argumentera filosofiskt övertygande mot (ett tydligt ställningstagande finns i Part II, § 127). Om empirismen skall vara möjlig måste den *tillämpas* på rätt sätt och skepticismen måste då mildras, dvs man måste *bortse* från den ibland och *lita* på ens egna sinnesintryck. Att göra detta är en "natural instinct", säger Hume. Följande citat är belysande: "To bring us to salutary a determination, nothing can be more serviceable, than to be once thoroughly convinced of the force of the Pyrrhonian doubt, and of the impossibility, that anything, but the strong power of natural instinct, could free us from it." (Part III, § 130)

Alltså, Hume *vet* att hänvisningar till iakttagelser (direkta och via orsakssamband) inte är nog för att stöda en kunskapsteori, vi behöver också *filosofiska* resonemang och hänvisning till en *naturlig instinkt*. Bör *Enquiry* därför kastas i lågorna (enligt hans egna kriterier i de berömda slutorden i sect XII)? Förvisso inte, men vad borde Hume sagt?

Bengt Molander

En doktorsavhandling i teologi med titeln *Human Dignity and Animal Well-being. A Kantian contribution to biomedical ethics* har författats av Mats G Hansson. Acta Universitatis Upsaliensis, 1991.

I en undersökning som utförts av teologer i Uppsala på 521 slumpvis utvalda personer i Sverige mellan 16 och 74 år svarade 27 procent av de tillfrågade att människan har ett högre värde än allt annat levande. Men 66 procent svarade att människor och djur har samma värde. Man kan undra vilka konsekvenser detta borde ha för våra matvanor.

"De krafter som gör friheten från teknikens övermakt möjlig är det svagaste vi har, det som knappt går att sätta ord på—aningar, infall, vittringar och vibrationer, alla de svaga signaler som får oss att förnimma också det vi *inte* vet". Så skriver Oscar Öquist i förordet till sin bok *Tyst erfarenhet. Om intuition och sinnlighet i en teknikpräglad kultur*, Carlssons förlag 1991.

I ett av de senaste numren av *American Philosophical Quarterly* hävdar Nicholas Rescher, tidskriftens redaktör, att det finns två typer av filosofi: den som använder sig av *argument* och den som använder sig av *retorik*. Den förra typen försöker övertyga genom att använda och diskutera skäl för och emot olika ståndpunkter. Den andra använder i stället stilistiska och andra mer litterära metoder för att övertyga, inklusive rena värdeomdömen. Att dessa två typer av filosofi förekommer verkar klart, och de har också alltid varit fientligt inställda mot varandra. Men gränsen mellan dem är nog inte skarp, och enligt Rescher är filosofin stor nog för att rymma bägge.

En doktorsavhandling i teologi med titeln *Human Dignity and Animal Well-being. A Kantian contribution to biomedical ethics* har författats av Mats G Hansson. Acta Universitatis Upsaliensis, 1991.

En samling uppsatser av den framstående amerikanske filosofen Charles Sanders Peirce har utgivits på svenska under titeln *Pragmatism och kosmologi*, Daidalos förlag 1990. Översättningen är till största delen gjord av Richard Matz, och en inledning har författats av Margareta Bertilsson och Peder Voetmann Christiansen.

Ghita Holmström-Hintikka har disputerat i Uppsala på en avhandling som heter *Action, Purpose and Will. A Formal Theory*, Acta Philosophica Fennica, vol 50, 1991.

Många säger sig numera vilja ta det säkra *före* det osäkra. Enligt en tidigare utbredd uppfattning, som fortfarande delas av somliga, bör man i stället ta det säkra *för* det osäkra. Den senare ståndpunkten får väl ur rent språklig synpunkt anses vara riktigare. Men frågan är vad som är rimligast ur ett normativt perspektiv. Kan beslutsteorin hjälpa oss här? Hur handlar en rationell person?

"Slutet gott, allting gott". Det tycks många anse. Hur kan man komma på en så idiotisk idé? Den är väl egentligen direkt självmotsägande. Vilket härmed påstås.

Sören Stenlund, som är docent i teoretisk filosofi i Uppsala, har nyligen utgivit *Language and Philosophical Problems*, London och New York, Routledge 1990. Boken består av tre relativt fristående delar: "Language, Mind, and Machines", "Notions of Language and Theories of Meaning", samt "Form and Content in Mathematics".

Det påstås ju, särskilt av Freud och hans lärjungar, att man kan ha omedvetna önskningar och uppfattningar. Kan man också ha omedvetna minnen? Kan man minnas något trots att man inte minns det? Det låter lite egendomligt. Kan det verkligen vara så att man ofta omedvetet ljuger när man säger att man inte minns? (Eller utesluts kanske detta av att man inte kan ljuga omedvetet?) Det omedvetna är även teoretiskt svårhanterligt.

Vid samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm har Donald Broady framlagt en tjock doktorsavhandling med titeln *Sociologi och Epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, 1990.

Det påstås att Spinoza brukade roa sig med att plåga spindlar. Finns det bland denna tidskrifts läsare någon som vet hur det förhöll sig med detta?

Om att göra och välja barn—seminarium i reproduktionsetik.

RFSU:s bokförlag Sesam arrangerar ett seminarium kring Torbjörn Tännsjös två böcker, *Välja barn. Om fosterdiagnostik och selektiv abort*, och *Göra barn. En studie i reproduktionsetik* (som utkommer i dagarna). Seminariet äger rum i Brygghuset i Stockholm, tisdagen den 26 november 1991 mellan kl 9 och 16. Medverkar gör, förutom författaren själv, Nils Uddenberg och Kaisa Sundström från Karolinska institutet samt ordföranden i utredningen om det ofödda barnet, Tor Sverne. Deltagaravgift 750 kr. Anmälan senast den 15 november, bokförlaget Sesam, tel 08/668 09 40.

I Per Lindströms artikel "Perssons svårigheter" i förra numret har tyvärr en del korrekturfel insmugit sig. I första stycket, rad 3 skall det stå '(Perssons)' i stället för '(Persons)', och i näst sista stycket, rad 9 skall det stå '... konstatera" detta faktum "är ...' i stället för '... konstatera "detta faktum" Är ...'. I fjärde stycket från slutet föll flera bitar bort. Det skall se ut som följer.

'Är jag då "agnostiker" eller "förnekare"? Ingetdera förstås. Båda dessa förutsätter ju att *fri* är ett deskriptivt (beskrivande) begrepp och jag har, som Persson kanske minns, uttryckligen hävdad att *fri* inte är ett deskriptivt begrepp. Detta kan möjligen uttryckas med att säga att *fri* "inte är tillämpligt på världen" men då naturligtvis inte i den bemärkelsen som t ex begreppet *enhörning* inte är tillämpligt, d v s inte korrekt tillämpligt, på världen. *Enhörning* är ett fullt respektabelt deskriptivt begrepp men världen är nu en gång sådan att ingenting faller under detta begrepp; det finns inga enhörningar. Men det är inte, som Persson tycks tro, i denna mening av "inte tillämpligt på världen" som Hume upptäckte att t ex begreppet *orsak* inte är tillämpligt på världen, att, för att citera Persson, "populasens begrepp *orsak* inte äger tillämpning". (Populasens?) Vad Hume menade var naturligtvis inte att det finns en relation R mellan händelser som är sådan att, det faktum att h (verkligen) är orsak till H består i att h bär R till H, men som råkar vara tom, d v s sådan att ingen händelse h bär R till någon händelse H. Vad Hume avsåg att säga var i stället att det inte finns någon sådan relation. Det är i *denna* mening som begreppet *orsak* inte är ett

deskriptivt begrepp. Och det är i denna mening som det relevanta begreppet *fri*, skulle jag vilja påstå, inte heller är ett deskriptivt begrepp. Det är naturligtvis möjligt att detta inte är riktigt, men för att visa det fordras helt andra argument än de Persson lyckats prestera.'

Fredrik Stjernberg har nyligen disputerat i teoretisk filosofi på en avhandling med titeln *The Public Nature of Meaning*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1991. Fakultetsopponent var professor Dagfinn Føllesdal från Oslo.

Zalma M Puterman, som sedan många år är anställd vid filosofiska institutionen i Uppsala, har utgivit *Den historiska materialismen med individen som utgångspunkt och mdl* En studie i marxistisk filosofi, Thales 1991. Med utgångspunkt främst från *Den tyska ideologin* (1845-6) ger han här en tolkning av den historiska materialismen som skiljer sig från den gängse (som brukar baseras på *Förord. Till kritiken av den politiska ekonomin*, 1859). I förordet skriver Puterman bland annat följande.

"Man kan fråga sig: vad kan en Marxexeges, ännu en i den stora mängden tolkningar av Marx, ha för betydelse i våra dagar när det samhällsekonomiska systemet (öststatskommunismen), för vilket marxismen inte bara var den vägledande ideologin utan också "en central del av verkligheten", faller sönder som ett korthus. Att den s k realsocialismen (kommunismen) har visat sig vara i grunden sämre än den av Marx kritiserade kapitalismen betyder dock ingalunda att hans kritik var oberättigad. Tvärtom, trots de utan tvekan positiva förändringar som kapitalismen har åstadkommit i de industriellt utvecklade länderna, tycks mig Marx' kritik av det kapitalistiska."

Kds-ledaren Alf Svensson presenterar en uppseendeväckande idéhistorisk upptäckt i Dagens Nyheter 31.5.91. I ett angrepp på Torbjörn Tännsjö hävdar han att "när kristendomen fick insteg i Norden upphörde den utilitaristiska människosyn som Tännsjö så mekaniskt förespråkar". Den traditionella uppfattningen har hittills varit att utilitarismen—tanken att man bör sträva efter största möjliga lycka för största möjliga antal—är ett barn av upplysningen på 1700-talet. Som dess upphovsman brukar man räkna Jeremy Bentham (1748-1832). Men Alf Svensson har tydligen upptäckt att vikingarna sjuhundra år tidigare var utilitarister. Det är verkligen nya rön, som borde lyftas fram och presenteras utförligare.

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: Mats Furberg är professor i teoretisk filosofi i Göteborg, Per Bauhn är fil dr i praktisk filosofi i Lund, Ragnar Ohlsson är högskoleadjunkt i praktisk filosofi i Stockholm, Ephraim Fundgrube är verksam vid filosofiska institutionen i Stockholm, Frank Lorenzon är doktorand i teoretisk filosofi i Göteborg, Björn Eriksson är doktorand i praktisk filosofi i Stockholm.